УДК 811.161.2’381 **І.В. Штихно**

ФОНОСТИЛІСТИЧНИЙ РЕСУРС МОВИ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ХУДОЖНОСТІ

У статті виявлено естетичний потенціал фонетичної стилістики та з’ясовано основні звукові засоби створення художності в поетичному тексті.

Ключові слова: *фоностилістика, алітерація, логогриф, асонанс, анафора, художність.*

Штыхно И.В. Фоностилистический ресурс языка как средство создания художественности. *В статье выявлен эстетический потенциал фонетической стилистики и выяснены основные звуковые средства создания художественности в поэтическом тексте.*

Ключевые слова*: фоностилистика, аллитерация, логогриф, ассонанс, анафора, художественность.*

Shtykhno I.V. Fonostilistichesky resource of language as a means of artistic creation. *The article revealed the aesthetic potential of phonetic stylistics and sound has been determinedas the means of creating artistry in the poetic text.*

Keywords: *Phonostylistic, alliteration, logogrif, assonance, anaphora, artistry.*

Однією з характерних ознак поетичного тексту є звукова організація змістово-фактуального матеріалу, що разом із ритмом та римою виступає текстотвірним елементом архітектоніки і витворює тонкі семантичні нюанси й тематичні тяжіння. Дослідження фонетичної будови мовлення активізувалися у зв’язку з розвитком антропоцентричних підходів до опису мовних явищ. Вивчення звукової організації тексту залежно від ідіостилю письменника, кількісна та якісна характеристика звуків у різних стилістичних умовах, виражально-зображувальна роль звуків і звукосполук, питання евфонії мови, звукова характеристика віршованої мови, рими і т. ін. є на сьогодні актуальними проблемами лінгвостилістики й лінгвопоетики.

Діахронія розвитку лінгвостилістики акумулює різні часові й проблемно-пошукові етапи наукового опису лінгвостилістичних ресурсів творення художнього тексту. В історії української лінгвостилістики особливо плідним став період 60-80 років XX ст. У цей час пріоритетними в дослідженні стилістичних рівнів художньої мовотворчості виявились такі аспекти:

а) лексико-фразеологічне наповнення поетичного словника;

б) звукосмислові (фоносемантичні) потенції мовних одиниць;

в) граматичні рівні творення словесного образу;

в) питання індивідуальної художньої мовотворчості, ідіостилю автора;

г) лексикографічний опис поетичних словосполучень.

Сучасний етап розвитку лінгвостилістики відзначається підвищенням зацікавленості до функціональних особливостей звукового оформлення художнього мовлення, закономірностей використання в ньому фонетичних та ритміко-інтонаційних засобів, що є предметом вивчення фоностилістики.

У запропонованій статті йдеться про фоносемантичні засоби створення художності в поетичному контексті. Метою статті є оглядовий коментар функціонального навантаження фоносемантичних зв’язків у поетичному

© Штихно І.В., 2012

тексті з огляду на авторську інтенційність та індивідуальні естетичні настанови митця.

Фоностилістику виокремлюють як стилістичну галузь, що вивчає фонетичні варіанти мовних одиниць і закономірності їх функціонування в різних сферах і ситуаціях спілкування. Основні задачі фоностилістики загалом зводяться до дослідження фонетичних ресурсів, що використовуються носіями мови в цілях комунікації залежно від ситуації та галузі спілкування. На сьогодні встановлено, що слово, «окрім смислового навантаження, має хвильову й енергоінформаційну природу», тобто усі звуки, слова, фрази мають свої коливання й свою енергію [11: 33].

Таке розуміння прагматичних резервів звуку виводить дослідження різних комунікативних практик у нові площини осмислення звукової природи поетичного тексту, зокрема його здатність створювати естетичний ефект не лише на рівні смислів, а й звучання. Фоностилістика художньої мови прагне виявити звукові, ритміко-інтонаційні нюанси, задіяні у творенні словесного образу в його діахронічно-синхронічному вияві на тлі розвитку національної літературної мови та її стилістичного потенціалу [5: 19].

Фоностилістика націлена на виявлення й опис фоносемантичних зв'язків між словами в тексті, які в межах поетичного текстотворення забезпечують художню цілісність твору, а також зумовлюють стилістичний характер словесного образу, натякаючи на естетичні вподобання автора в межах тенденцій доби. При цьому естетичні спрямування митця диктують і характер цих зв'язків: *первинні (звуконаслідувальні)* і *вторинні (звукосимволічними)*. Наприклад, у поетичній практиці футуризму звукові експерименти є вагомим складником реалізації відповідної естетичної програми, що передбачала творення нової поетичної мови. Вигуки, абстрактні та наслідувальні звуки у футуристичній поетиці використовувалися, щоб «пробудити чи підсилити позасвідому, первісну емоційність» сприймання контексту [4: 301].

Досліджуючи футуристичні експерименти зі звуковими комплексами-образами, О. Маленко припускає, що «авангардисти в пошуках нової поетичної мови як емоційного засобу впливу на свідомість зверталися до наявних та опробованих часом давніх мовно-комунікативних, зокрема фонологічних технік. Повтори абстрактних звукосполук із голосовою акцентуацією конкретних звуків, <...> мають певний психо-емоційний ефект при рецепіюванні поетичного контексту, надають йому художньої оригінальності та енергетичності» [6: 332]. Наповнити поетичний контекст звуковою енергією, динамікою, викликати відповідну реакцію читача, створити експресивність контексту – такі завдання реалізує фоностилістичний потенціал мови в художній мовотворчості.

Найбільший вияв фонетичного потенціалу спостерігаємо в лексемах із семантикою звучання, руху, дії; саме ці семантичні зв'язки здатні утворювати синестезичні комплекси, у яких актуалізована фонологічна й семантична асоціативність або транспозиція сполучуваних слів. Пряма фонетична мотивація може видозмінюватись, натомість формуються й закріплюються рецептивні константи асоціативного реагування на певні звуковияви.

Головним елементом звукової організації художньої, переважно віршової, мови є звуковий повтор. Це один із засобів емоційно-естетичного впливу на читача. Виділяють *постійні (регулярні) звукові повтори* за співвідношенням голосних і приголосних звуків, серед них риму.

Є й *непостійні (нерегулярні) звукові повтори*, наприклад, звуковий паралелізм, форми якого розрізняють за акустико-артикуляторними ознаками звуків [7: 31].

У звуковому паралелізмі виділяють кілька фонетичних фігур: *алітерація, манафон, асонанс, епіфора, стик, анафора, кільце, логогриф, звуконаслідування (ономатопея) та явище паронімічної атракції (вокалічної, консонантної та метатетичної)*.

Серед них найбільш продуктивними є *алітерація*, що увиразнює звукову, асоціативну й емотивну заданість образу: ***Шумить життя журливе жовте око*** [1: 50], **асонанс**: ***ості, осокори, / рій ос / і ось / вже осінь / і / о / осінь / інь / янь*** [1: 270].

Менш уживаними є: звукоповтор, зокрема фігура **логогрифу** для створення акустичного ефекту: ***Лисніє липовий, липневий липець, / липучий і лискучий в білім збанку*** [1: 62]; ***Травнева тиша тоне, тане... / Танок тополь... Терновий тин... / Там тане Таня... Тонкостанно... / Там тільки ти, Танющик, ти*** [8: 30] – суцільна вертикальна тавтограма *т* перемежовується з асонансами та логогрифами. Логогрифи й асонанси створюють незвичні, загадкові, художньо й естетично вартісні словесні образи, здатні активізувати відповідні креативні ресурси читача [6: 363].

Анафору використовують для увиразнення мови, підсилення і підкреслення якоїсь думки: ***Це просто день****, що врубується в простір.* ***Це просто день*** *– весь твій, мов «аусвайс»* [3: 15], ***За хвилину до того,*** *як випаде дощ, ти відчуєш, як шкіра вібрує під тиском <...>.* ***За хвилину до того,*** *як з'явишся ти* [3: 44], вокалічні пароніми: *Тендітні злами забуття, / невидимі для ока* ***межі****. / Примхлива змога стати* ***межи****. / Усіх світил* [3: 61], консонантні пароніми: *всі тіні дотиками* ***весел*** */ лишають поміж берегів / сліди – ці вервиці тугі/ між зим і* ***весен*** [3: 61], метатетичні пароніми: *Тільки я знаю – між гострого* ***віття****, / в перенасиченій біосфері / так лише варто вживати* ***повітря****,/ так лише слід прочиняти двері* [3: 55], що семантизують та естетизують поетичну мову за рахунок уже експлікованих та потенційно можливих фоностилем.

О. Потебня зазначав, що «членороздільний звук як зовнішня форма людської думки залежить від почуття, що хвилює душу» [9: 184], а «представлена фізіологічна необхідність примушує душу виражати у звукові бодай загальний характер її внутрішніх станів» [10: 238]. Тому звукове оформлення поетичного тексту, як стверджує М. Крупа, «виступає основним (поряд із лексикою) елементом творення семантико-образних асоціацій. Раціональне (інтелектуальне) і почуттєве (емоційне), свідоме і підсвідоме тісно взаємодіють при створенні художнього образу та його мовного втілення; закон звучності при цьому «працює» найсильніше» [5: 108]

Отже, фонетичні фігури — це система словесної інструментовки з уживанням однакових або схожих звуків, завдяки яким створюються

певні звукові образи, дуже близькі до тих, що сприймаються на слух у реальному житті.

Фоностилістику можна вважати потужним і апробованим засобом створення художності в тексті, адже художність стає істинною там, де маємо високий вияв таланту, перетвореність у виразний естетичний знак змісту і форми, витонченість смаку і майстерність митця, саме за допомогою засобів фонетичної стилістики формується «краса й комунікативна принадність художнього тексту, слів у ньому. Вони вагомо впливають на довершеність, поглиблення змісту висловлюваного» [5: 57].Тобто, ці засоби існують у творі не як його зовнішня окраса, а є певними прийомами для оформлення його змісту і по-різному зреалізовуються в кожному конкретному контексті.

Перспективним уважаємо дослідження фоностилістичних особливостей поетичної мови відповідно до обраних для аналізу естетичних програм, у межах яких здійснюється художня мовотворчість митця або літературного угрупування.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Антонич Б.–І.** Велика гармонія (модерністична поезія ХХ століття) / Богдан – Ігор Антонич. – К. : «Веселка», 2003. – 350 с. 2. **Бірюкова О.О**. Лінгвостилістичні особливості української діаспорної поезії 60–80-х років ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01. –«Українська мова» / Олена Бірюкова. – Київ, 2004. – 20 с. 3. **Жадан С.** Цитатник / Сергій Жадан. – Харків : «Фоліо», 2005. – 216 с. 4. **Ільницький О**. Український футуризм 1914 – 1930 / Олег Ільницький. – Львів : Літопис, 2003. – 453 с. 5. **Крупа М.** Лінгвістичний аналіз художнього тексту / Марія Крупа. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. – 416 с. 6. **Маленко О.О**. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну): [монографія] / Олена Маленко. – Харків, 2010. – 488 с. 7. **Мацько Л.І**. та ін. Стилістика української мови / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько. – К. : Вища школа, 2005. – 462 с. 8. **Мойсієнко А.К**. Спалені камені: [поезії] / Анатолій Мойсієнко. – Вінниця : «Нова книга», 2003. – 96 с. 9. **Потебня А.А.** Мысль и язык; [3-е издание] / Александр Афанасьевич Потебня.– Харьков : Типография Мирный труд, Девичья улица, № 14-й, 1913. – 225 с. 10. **Потебня О.О**. Эстетика и поэтика / Александр Афанасьевич Потебня — М. : Искусство, 1976. – С. 84. 11. **Субота Н.П.** Особливості мовлення і звуковимови як шлях до оздоровлення // Филологические заметки: [сб. научн. ст.] / Н.П. Субота. – Харьков, 2009. – С. 133–138.